

Przemiany współczesnej rodziny polskiej ze szczególnym uwzględnieniem rodziny śląskiej

W socjologicznym spojrzeniu na rodzinę podkreśla się, iż jest ona najstarszym i najtrwalszym elementem organizacji społecznej. Różne ujęcia definicyjne, w których rodzinę rozpatruje się jako grupę, instytucję, wspólnotę, czy zrzeszenie, zawsze zawierają – wyrażone wprost lub pośrednio – stwierdzenie, iż rodzina zapewnia ciągłość biologiczną społeczeństwa i przekazuje dziedzictwo kulturowe następnym pokoleniom.

W bardzo wielu opisach rodziny zwraca się uwagę na to, iż rodzina stanowi klasyczny przykład małej, pierwotnej grupy społecznej, w której opisach uwypukla się: jej względną trwałość, niewielką liczbę członków uwikłanych w sieć wzajemnych zależności i stosunków, wynikających z pełnionych przez nich ról społecznych i będących podstawą więzi społecznej między nimi. Tak opisywana rodzina jest pierwszą i podstawową instytucją socjalizacji, w której dzieci nabywają podstawowe umiejętności i kompetencje pozwalające im funkcjonować w szerszym systemie społecznym.

Wart podkreślenia jest również fakt, iż rodzina jest jednym z niewielu znanych powszechników kulturowych. Jako instytucja obecna we wszystkich znanych nauce społeczeństwach (choć występująca w różnych formach), pełniła i pełni ważne funkcje wobec swoich członków oraz w szerszej zbiorowości, jaką jest naród, państwo.

Wymiernym dowodem ważności problematyki rodziny w socjologicznych dociekaniach jest liczba publikacji jej poświęconych. Z kolei dowodem jej znaczenia w życiu ludzi jest stale wysoka pozycja „udanego życia rodzinnego” w hierarchii najbardziej cenionych wartości przez mieszkańców wielu krajów, w tym Polski.

Będąc jedną z tych dziedzin zainteresowań nauki, która jest ciągle intensywnie rozwijana (choć trzeba przyznać, że w ostatnich dekadach problematyka rodziny, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i empirycznym, nie jest tak często podejmowana, przez socjologów, jak przez przedstawicieli innych nauk, takich jak: demografia, polityka społeczna, antropologia), wiedza o rodzinie, a zwłaszcza jej przeszłości, mieści w sobie – zdaniem niektórych uczonych – wiele nieuzasadnionych, a nawet nieprawdziwych twierdzeń. Dotyczą one między innymi wielkości rodziny, jej typów i ich przemian.

Socjologowie nie są zgodni w opiniach dotyczących źródeł przemian rodziny. Niezależnie jednak od toczących się w tej materii sporów, zasadne jest twierdzenie, iż trzema najciekawszymi i najważniejszymi obszarami zmian są przemiany funkcji pełnionych przez rodzinę, przeobrażenia jej typów i struktury oraz przemiany w sferze wyobrażeń i poglądów na temat rodziny.

Istnieje wiele klasyfikacji funkcji, jakie pełni rodzina. Autorem jednej z najbardziej rozbudowanych jest Zbigniew Tyszka, który wymienia następujące funkcje:¹

1. materialno-ekonomiczną
2. opiekuńczo-zabezpieczającą
3. prokreacyjną
4. seksualną
5. legalizacyjno-kontrolną
6. socjalizacyjną
7. klasową
8. kulturalną
9. rekreacyjno- towarzyską
10. emocjonalno-ekspresyjną

Przemiany współczesnej rodziny znajdują swe odzwierciedlenie w redukcji wielu z wymienionych powyżej funkcji. Inne z kolei – zyskują na znaczeniu, a jeszcze inne – ulegają przeobrażeniom.

Wyrazem przeobrażeń struktury rodziny oraz poglądów na temat zasad jej funkcjonowania, celów, zadań, ról jej członków, jest wielość, alternatywnych wobec dominującego modelu, form współczesnej rodziny. Wśród takich alternatywnych modeli rodziny wymienia się najczęściej: konkubinaty, rodziny – układanki, rodziny ludzi samotnych i samotnych rodziców, związki homoseksualne.

Kierunki przemian rodziny w tym zakresie dobrze ilustruje zamieszczona poniżej tabela.

Wystąpienie jest próbą refleksji nad zarysowanymi powyżej skrótowo tendencjami przemian współczesnych rodzin polskich, w tym rodzin mieszkańców województwa śląskiego. Empiryczną podstawą wystąpienia są dane statystyczne oraz wyniki socjologicznych badań realizowanych w ostatnich latach w Polsce i w województwie śląskim.

¹ Z. Tyszka, Socjologia rodziny, PWN, Warszawa 1979, s. 61 i nast.

Cechy tradycyjnej rodziny:	Nietradycyjne alternatywy:
Prawnie zawarte małżeństwo	Niezamężna kohabitacja, nigdy niezamężne osoby żyjące samotnie
Posiadanie dzieci	Dobrowolna bezdzietność
Dwoje rodziców	Samotne rodzicielstwo (bez małżeństwa w ogóle, poprzedzone małżeństwem)
Trwałość	Rozwód, powtórny związek (w tym sytuacja opieki prawnej nad dzieckiem obojga rozwiedzionych rodziców, binuklearne rodziny, rodziny rekonstruowane)
Mężczyzna utrzymuje rodzinę, posiada autorytet	Praca zawodowa obojga małżonków, „małżeństwa otwarte”, małżeństwa rozdzielone z powodu pracy
Wyłączność seksualna	Pozamałżeńskie związki (w tym małżeństwa seksualnie otwarte, modele „wahadłowe”)
Heteroseksualność	Związki osób tej samej płci
Gospodarstwo dwóch dorosłych osób	Gospodarstwo wielu dorosłych (w tym komuny, wspólnoty, rozszerzona rodzina, rodzina z dołączonymi członkami niespokrewnionymi, „niby” rodziny)

Źródło: A. Kwak, Rodzina w dobie przemian, małżeństwo i kohabitacja, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2005, s. 85.

Wybrana literatura

1. Adamski F., Socjologia małżeństwa i rodziny, PWN, Warszawa 1984.
2. Diagnoza społeczna 2005, www.diagnoza.com.pl
3. Dyczewski L., Rodzina, społeczeństwo, państwo, KUL, Lublin 1994.
4. Giza – Oleszczuk A., Rodzina i system społeczny, [w:] Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku, M. Marody (red.), Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
5. Kwak A., Rodzina i jej przemiany, INS UW, Warszawa 1994.
6. Kwak A., Rodzina w dobie przemian, małżeństwo i kohabitacja, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2005.
7. Restrukturyzacja ekonomiczna a sytuacja kobiet w województwie śląskim, K. Wódz, J. Klimczak – Ziółek (red.), WSB, Dąbrowa Górnicza 2004.
8. Slany K., Alternatywne formy małżeństwa i rodziny, UJ, Kraków 2000.
9. Szlendak T., Rodzina, [w:] Encyklopedia socjologii, Tom 3, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
10. Tyszką Z., Socjologia rodziny, PWN, Warszawa 1979.